
УДК: 94(37)“01“

355:929 Авидије Касије Г.

COBISS.SR-ID 135954697

DOI број: 10.5937/vig2302009V

Језик рада: Српски

Примљен: 30.05.2023.

Прихваћен: 31.08.2023.

Тип рада: Оригинални научни рад

Др Снежана Вукадиновић, ванредни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, Република Србија
E-mail: snezana.vukadinovic@ff.uns.ac.rs

Огњен Тошовић, МА, истраживач приправник
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, Република Србија
E-mail: ognjentosovic94@gmail.com

АВИДИЈЕ КАСИЈЕ У АНТИЧКИМ ИЗВОРИМА

АПСТРАКТ: Антички историчари перцепирали су владавину династије Антонина као златно доба римске историје, а такву оцену прихватили су и неки модерни историчари. Једини догађај који је нарушио унутрашњу стабилност Римског царства била је контроверзна побуна Авидија Касија која је избила за време владавине цара и филозофа Марка Аурелија 175. године. Циљ овога рада јесте да, на основу критичког испитивања расположивих извора, прикаже биографију војсковође и узурпатора од његових раних година, уздизања на друштвеној лествици, војних успеха, побуне и смрти. Посебна пажња посвећена је друштвено-политичком контексту и околностима у којима је Касије деловао.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Авидије Касије, Марко Аурелије, побуна, Дион Касије, Historia Augusta, Парћански рат

Време владавине пет римских адоптивних царева, од Нерве до Марка Аурелија, у античким изворима приказано је као најсрећнији период у историји Римског царства, а такву оцену презели су и неки модерни историчари.¹ Још је Едвард Гибон, писац *Опадања и пропасти Римског царства* (1776–1788), своје поглавље о Антонинима започео следећом констатацијом: „У срећном раздобљу од преко осамдесет година (98-180) јавну управу водиле су врлина и способност Нерве, Трајана, Хадријана и двојице Антонина. Намера је овог, а и двају наредних поглавља, да опише берићетно стање њиховог царства, као и да се потом, након смрти Марка Антонина, закључи које су биле најзначајније околности његовог опадања и слома.”²

Такво „берићетно стање” и унутрашња хармонија Царства у овом периоду прекинута је само једном, за време владавине Марка Аурелија, цара и филозофа који је од свих царева највише вођен врлином и Платоновом мишљу да „државе напредују или када филозофи владају или када се владари баве филозофијом”.³ Реч је о краткотрајној побуни Авидија Касија, успешног војсковође и Марковог пријатеља, која је избила у конфузним и неразјашњеним околностима.

Писац Касијеве биографије у *Царској повести* (*Historia Augusta*)⁴ о његовом пореклу пише да је припадао породици Касија (*Cassii*), али само по мајчиној линији.⁵ Његова мајка била је Јулија Касија Александра, ћерка Гаја Јулија Александра Береницијана и Касије Лепиде.⁶ Гај Јулије Александар Береницијан био је, преко очеве линије, унук јерменског краља Тиграна IV, а преко мајчине линије унук Антиоха IV, последњег краља Комагене.⁷ Јулија Касија Александра је, по мајчиној линији, била потомак правника Гаја Касија Лонгина, потомка истои-

¹ Јун Иденг, *Историја Рима II. Царско доба* (Београд: Карпос, 2022), 172.

² Edvard Gibbon, *Opadanje i propast Rimskog carstva* (Beograd: Novinsko-izdavačka ustanova Službeni list SRJ & Dosije, 1996), 17.

³ Marc. XXVII, 7. Прев. Ж. Петковић – М. Мајхер. У своме делу *Самом себи*, Марко Аурелије је био много скромнији. Говорио је себи: „Не сањај о Платоновој држави”. Med. IX, 29

⁴ Реч је о делу насталом крајем 4. века, које се у целини не сматра квалитетним и веродостојним историографским делом. То се посебно односи на такозване „секундарне биографије”, које описују животе претендата и савладара, којима припада и Касијев животопис. Ипак, аутор *Царске повести* је користио неке данас изгубљене изворе и, без обзира на све недостатке, представља незаобилазан извор за период од Хадријана (117–138) до Карина (283–285). Види: Жарко Петковић, „Предговор”, у: *Царска повест* (Београд: СКЗ, 2009), VII–XXXIX.

⁵ Avid. I, 1.

⁶ Maria Laura Astarita, *Avidio Cassio* (Roma: Edizioni di storia e letteratura, 1983), 20 - 23.

⁷ John Grainger, *Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96-99*. (London - New York: Routledge, 2002), XVI. За Береницијана види и: PIR² I 141.

меног Цезаровог убице и конзула 30. године, и Јуније Лепиде.⁸ Преко Јуније Лепиде, која је била унука Јулије Млађе, ћерке Јулије Старије и Марка Виспанија Агрипе,⁹ Касије се може довести у везу са Августом. О тој вези, међутим, Касијев биограф не говори ништа.

О његовом оцу, Авидију Северу (*Avidius Severus*), писац *Царске новести* наводи да је био први у породици који је вршио јавну службу и командовао војском на првој борбеној линији, али да је касније достигао највише почести у држави.¹⁰ Авидије Север је, како је данас познато, измишљено име,¹¹ те се подацима о Касијевом оцу које наводи писац *Царске новести* не може веровати. Дион Касије, с друге стране, као Касијевог оца наводи ретора Хелиодора који је због својих реторских способности био награђен именовањем за управника Египта.¹² У модерној историографији се Хелиодор, којег спомиње Дион Касије, поистовећује са Гајем Авидијем Хелиодором, епикурејским филозофом за којег писац *Царске новести* наводи да је био близак пријатељ цара Хадријана.¹³

Дион и *Царска повест* помињу да је Авидије Касије рођен у Цирусу у Сирији.¹⁴ Међутим, у савременој науци се као место рођења наводи Александрија у Египту. На такав закључак упућује један папирус из Оксиринаха за који се са великом вероватноћом претпоставља да представља писмо које је Авидије Касије упутио александријској општини на почетку своје побуне 175. године. У писму Касије каже да је Александрија његов „очински град.“¹⁵ Осим тога, на његову повезаност са Александријом упућује и чињеница да је своју ћерку назвао *Александрија*,¹⁶ као и то да је његов отац Хелиодор био префект Египта. Касије је сигурно боравио у Александрији за време очеве префектуре од 137. до 142. године.¹⁷

⁸ PIR² C 501; PIR² I 861; M. L. Astarita. *op.cit.*, 20 - 23.

⁹ *CAH X*, 990.

¹⁰ *Avid.* I, 2 - 3.

¹¹ PIR² A 1411

¹² *Dio.* LXXII, 22.

¹³ *Hadr.* XVI, 10; Anthony Birley, *Hadrian. The Restless Emperor*. (London-New York: Routledge, 2000), 182.

¹⁴ *Dio.* LXXII, 22.2; *Marc.* XXV, 12.

¹⁵ Alan Bowman, „A Letter of Avidius Cassius?“. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 60 (1970), 20 - 26.

¹⁶ *Avid.* IX, 3.

¹⁷ Paul Jarvis, „Avidius Cassius and Maecianus in the *Historia Augusta*“, *Mnemosyne. A Journal of Classical Studies*, Vol. 68 (2015), 668; Alan Bowman, *op.cit.*, 25.

Пре него што је постао префект Египта, Хелиодор је био секретар цара Хадријана, *ab epistulis Graecis*, како наводи Дион Касије,¹⁸ те је вероватно био у његовој пратњи за време цареве посете Египту 130. године. С обзиром на то да су високи званичници обично са собом на путовања водили и жене, није искључено да се управо те године, у Александрији, родио Авидије Касије.¹⁹

Вулкације Галикан,²⁰ писац Касијеве биографије у *Царској повести*, пише да је Авидије, пошто је потекао из породице Касија (*Cassii*), која је учествовала у завери против Цезара, потајно мрзео принципат и није могао да толерише ни саму царску титулу, говорећи да је царство било још неподношљивије, јер цара је могао уклонити из државе само други цар.²¹

Авидије је са Гајем Касијем Лонгином био повезан преко своје мајке, Јулије Касије Александре.²² Биограф је везу са чувеним борцем за републиканско уређење искористио како би Авидија приказао као човека чије је непријатељство према *принципату* и *царској власти* проистекло из његове крвне повезаности са Цезаровим убицама.

У складу са изнетом оценом о Касијевој узурпаторској природи, писац *Царске повести* наводи да је он у младости ковао заверу против Антонина Пија, а затим и против Луција Вера. Како би потврдио своје мишљење о Касијевој личности, писац наводи, по свему судећи измишљена писма која су међусобно разменили Луције Вер и Марко Аурелије.²³ Забринути Вер је, наводно, писао своме брату и савладару да је Касије жељан трона, да их обојицу исмева, називајући их „филозофирајућом старом женом” и „глупим расипником”, и саветовао му да га држи на оку.²⁴

Одговор који је писац *Царске повести* приписао Марку Аурелију у складу је са његовом стоичком филозофијом. Прекоревачујући Вера, Марко му је писао да је Касије способан војсковођа и чврст човек и

¹⁸ Dio LXIX, 3, 5.

¹⁹ Ronald Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”. in: Ronald Syme. *Roman Papers V*. ed. Anthony Birley (Oxford: Clarendon Press, 1988), 696.

²⁰ Реч је о једном од шест псеудонима које је користио писац *Царске повести*. Види: Roland Syme, *Emperors and Biography. Studies in the Historia Augusta*, Oxford 1971, 73 - 77

²¹ Avid. I.

²² M. L. Astarita, *op.cit.*, 1983, 22 - 24.

²³ У науци је општеприхваћено мишљење да су писма и остали документи који се наводе у овој биографији *Царске повести* фалсификат. Види: Ж. Петковић, *н.д.*, XV. Међутим, ова писма пружају увид у начин на који је писац перципирао Авидија Касија и како је желео да га представи римској јавности.

²⁴ Avid. I, 7-9.

због тога потребан држави. Одбио је да без чврстих доказа некога оптужи за заверу, а писмо је завршио изјавом да, уколико је за државу корисније да Касије живи и ако он заслужује више љубави него његова деца, онда она и треба да нестану.²⁵ Ова последња реченица је готово сигурно изазивала посебна осећања код читалаца Авидијеве биографије, којима је карактер Комодове владавине био познат.

Касијев биограф је једини извор који пружа скицу његовог карактера, а то је учинио, како сам каже, због тога што се нико пре њега није усудио да пише о узурпаторима због страха од царева који су изашли као победници. Опис који пружа је, попут писама, фиктиван и прилагођен каснијој Касијевој улози завереника и узурпатора. На то упућује не само истицање његових крвних веза са Гајем Касијем Лонгином, него и његово поређење са Катилином. Авидијеву завереничку и превртљиву природу биограф је нагласио низом амбивалентних карактеристика које су чиниле његов карактер.²⁶

„Fuit his moribus, ut nonnumquam trux et asper videretur, aliquando mitis et lenis, saepe religiosus, alias contemptor sacrorum, avidus vini item abstinens, cibi adpetens et mediae patiens, Veneris cupidus et castitatis amator. nee defuerunt qui illum Catilinam vocarent, cum et ipse se ita gauderet appellari, addens futurum se Sergium si dialogistam occidisset, Antoninum hoc nomine significans.” (Avid. III, 4-6)

„Такав је био његов карактер, да је понекад он изгледао чврст и дивљи, а понекад мек и нежан, често побожан, а опет се са презиром односио према религији, завистан од пића, а такође и уздржан, љубитељ хране, а ипак способан да издржи глад, обожаватељ Венере, а љубитељ честитости. Није недостајало оних који су га називали другим Катилином, а истина је да се он радовао када би чуо да га тако зову, и додавао је да би заиста био Сергије да је убио филозофа, притом мислећи на име Антонина.”²⁷

За биографову реченицу да је Авидије Касије чврсто веровао у дисциплину и желео да га зову Марије,²⁸ наилазимо на паралелу у још једном извору. У једном писму из 165. године, које је послао Касију, ретор Марко Корнелије Фронтон преноси похвале које је на Авидијев рачун упутио трибун Јуније Максим, а које су се, поред осталог, одно-

²⁵ Avid. II, 6-8.

²⁶ При опису Касијевог карактера може се препознати Салустијев утицај, као и синтагме које описују амбивалентну природу Катилине. Види: Sal. Cat. 5.

²⁷ Прев. С. Вукадиновић

²⁸ Avid. III, 7. Прев. С. Вукадиновић.

силе на његово увођење дисциплине по древним стандардима међу распуштеној римској војсци у Сирији.²⁹ Интересантно је да је и писац Касијеве биографије у *Царској повести* у једном измишљеном писму које је, наводно, Марко Аурелије послао свом префекту користио сличну формулацију:

„Avidio Cassio legiones Syriacas dedi diffuentes luxuria et Daphnidis moribus agentes, quas totas excaidantes se repperisse Caesonius Vectilianus scripsit. et puto me non errasse, si quidem et tu notum habeas Cassium, hominem Cassianae severitatis et disciplinae. neque enim milites regi possunt nisi vetere disciplina. scis enim verum a bono poeta dictum et omnibus frequentatum. ‘Moribus antiquis res stat Romana virisque.’ Tu tantum fac adsint legionibus abunde commeatus, quos, si bene Avidium novi, scio non perituros.”

(*Avid. V, 5-8*)

„Поставио сам Авидија Касија за команданта сиријским легијама, које су се одале луксузу и живе по начелима Дафне;³⁰ говорећи о тим легијама Кесоније Вектилијан је написао да је открио да су сви навикли да се купају у топлој води. И мислим да нисам направио грешку, постављајући Касија, човека праве Касијевске доследности и строгаће. Заиста, војнике је немогуће контролисати, осим применом некадашње дисциплине. Ти знаш шта је добри песник рекао, стих толико цитиран: ‘Римска држава почива на људима и обичајима давнина.’³¹ Само се побрини да намирнице и материјал за ове легије буду обезбеђени у великој мери, јер ако сам исправно проценио Авидија, знам да неће бити потрошене безвезе.”³²

Снажне везе са двором, у спрези са адекватним војним способностима, отвориле су Авидију Касију пут ка напретку на хијерархијској лествици. Авидије се, највероватније 152. године, оженио Мецијаном,³³ за коју се претпоставља да је ћерка правника Луција Волусија Мецијана. Мецијан је био један од учитеља Марка Аурелија,³⁴ а његова каријера у великој мери подсећа на каријеру Касијевог оца

²⁹ Fronto. ambr. 321. Писмо је послато након што је Касије постигао запажене војне успехе у Парћанском рату.

³⁰ Предграђе Антиохије, где су легије биле смештене; прим. прев.

³¹ Стих из Енијевих *Анала* (*Annales*), цитиран код Цицерона. Види: Cic. Rep. 5.1.

³² Прев. С. Вукадиновић.

³³ На њено име упућује когномен *Maecianus* Авидијевог другог сина. Види: R. Syme, *Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality*, 698.

³⁴ Marc. XXVI, 12.

Хелиодора.³⁵ Наиме, након што је био царски секретар, *ab epistulis*, постао је префект Египта око 160. године, да би, коначно, око 166. године, постао и суфектни конзул.³⁶

Својој ћерки Александрији Касије је за мужа одабрао Друнција-на,³⁷ пореклом из угледне ликијске аристократске породице. Његов отац, Тиберије Клаудије Агрипин, био је сенатор и први конзул из те породице.³⁸ Тако је брачним везама Касије проширио и додатно учврстио свој утицај и своје везе у источним провинцијама Царства.

Авидијев успон је започео педесетих година другог века, за време владавине Антонина Пија (138–161). У Сенат је ушао као квестор 154. или 155. године,³⁹ а може се претпоставити да је прво војно искуство стекао командујући трупима на Дунаву. На то упућује његов биограф у *Царској повести*. Иако се његови описи Касијеве суровости према војницима морају одбацити, јер је њихова очигледна функција истицање контраста између свирепог Касија, с једне, и милостивог Марка Аурелија, с друге стране,⁴⁰ он наводи и неке значајне податке о месту где је командовао и непријатељу са којим се сукобљавао:

„*Cum exercitum duceret, et inscio ipso manus auxiliaria centurionibus suis auctoribus tria milia Sarmatarum neglegentus agentum in Danuvii ripis occidissent et cum praeda ingenti ad eum redissent sperantibus centurionibus praemium, quod perparva manu tantum hostium segnius agentibus tribunus et ignorantibus occidissent, rapi eos iussit et in crucem tolli servilique supplicio ad fici, quod exemplum non non extabat, dicens evenire potuisse ut essent insidae, ac periret Romani imperii reverentia.*”

(*Avid. IV, 6*)

„Једном када је командовао армијом, група помоћних трупа је на предлог својих центуриона, а без његовог знања, масакрирала 3000

³⁵ Авидијевог оца и таста повезује и то што готово да нису имали војног искуства. О овим и сличним случајевима види: Peter Brunt, „The Administrators of Roman Egypt”, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65 (1975), 131 - 132.

³⁶ P. Jarvis, *op. cit.*, 669.

³⁷ *Avid. IX, 3*. У другим изворима наилазимо на име Тиберије Клаудије Дријанцијан. Види: PIR C 859.

³⁸ Година конзулата Тиберија Клаудија Агрипина није поуздано утврђена, али се сматра да је реч о периоду између 151. и 155. године, са изузетком 153. године, у којој су имена свих конзула позната. Види: Shelagh Jameson, „Two Lycian Families”, *Anatolian Studies*, vol. 16 (1966), 125 - 126.

³⁹ R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 698.

⁴⁰ Писац *Царске повести* наводи читав низ метода помоћу којих је Касије кажњавао недисциплиноване војнике, попут разапињања на крстове, спаљивања, окивања и бацања у реку, одсецања шака, ломљења руку, ногу и кукова и сл. Види: *Avid. IV-V*.

*Сармата, који су безбрижно направили село на обали Дунава, и вратили су му се са огромним пленом. Али када су цензуриони очекивали награду јер су побили толико много непријатеља са тако мало војника, док су војни трибуни за то време дангубили и није их интересовало читав поход, он их је ухапсио и разапео на крстове, и казнио их казном за робове без преседана. 'Могла је то бити заседа' рекао је 'и варварски страх од Рима могао је бити изгубљен.'*⁴¹

Највеће војне успехе Касије, ипак, није постигао на Дунаву, него у источним провинцијама и у рату против Парћана. Смена на царском престолу охрабрила је парћанског краља Вологеза III да на престо у римској клијентској држави Јерменији, уместо дотадашњег владара који је био лојалан Риму, доведе свог кандидата Пакора из краљевске куће Арсакида. За јерменско питање био је задужен управник Кападокије. Ту функцију је 161. године обављао Марко Седатије Северијан.⁴²

Иако је имао велико војничко искуство, Северијан је потценио непријатеља, те је, вођен саветима лажног пророка Александра, одлучио да сам реши новонасталу ситуацију, не би ли на тај начин стекао војну славу. „Тај луди Келт“ (ὁ ἡλίθιος ἐκεῖνος Κέλτος), како га је назвао Лукијан, прешао је у Јерменију, на непријатељску територију, са само једном легијом (*XV Apollinaris*).⁴³ Парћански генерал Хозроје га је опсео у Елегеји, где је Северијан, увидевши неизбежност пораза, починио самоубиство.⁴⁴

Потешкоће које су Римљани имали у Јерменији, Кападокији и Сирији биле су само један од низа проблема са којима су се Марко Аурелије и Луције Вер морали суочити. Велике тешкоће задавала им је и велика поплава настала изливањем Тибра у самом Риму,⁴⁵ док су северне границе Царства притискала бројна варварска племена. Против Хата, који су упали у Германију и Рецију, послат је Ауфидије Викторин, а у Британију, где је рат био на помолу, Калпурније Агрикола.⁴⁶

Царевима је било јасно да права опасност долази са истока, те су, уз сагласност Сената, одлучили да у рат против Парћана пошаљу

⁴¹ Прев. С. Вукадиновић

⁴² Anthony Birley, *Marcus Aurelius. A Biography* (New York: Routledge, 2000), 121.

⁴³ Jerome Farnum, *The Positioning of the Roman Imperial Legions* (Oxford: BAR Publishing, 2005), 10.

⁴⁴ Dio. 71.2; Lucian. *Quom. Hist. Conscr.* 21.

⁴⁵ Marc. VIII, 4.

⁴⁶ Marc. VIII, 7-8.

Луција Вера.⁴⁷ Луцијево путовање у Сирију, праћено пијанчењем и развратом, текло је веома споро. У Антиохију, одакле је требало да руководи ратним операцијама, стигао је крајем 162. или почетком 163. године.⁴⁸

Веров долазак у Антиохију означио је промену ратне среће, али заслуга за такав развој ситуације најмање припада њему. Док се цар одао раскалашном животу, проводећи зиме у Лаодикеји, а лета у Дафни,⁴⁹ генерал Стације Приск је бележио велике војне успехе. Овом искусном генералу, који је преузео управу над Кападокијом, успело је да продре у Јерменију и да заузме град Артаксату (163. године).⁵⁰ Његова популарност била је толико велика да су о њему настајали митови, попут оног да је својим узвиком усмртио двадесет седам непријатељских војника.⁵¹

Ратне операције су се наставиле и следећих година, а уместо Стација Приска на сцену ступају младе војсковође – Марције Вер и Авидије Касије.⁵² На основу списка *Quomodo Historia Conscribenda Sit* (Како би требало писати историју) Лукијана из Самосате, савременика догађаја и критичара ондашњих историчара, сазнајемо да је Касије командовао легијом *III Gallica*. Исмевајући једног од својих савременика који је, пишући историју Парћанских ратова, преувеличавао Касијеве успехе, Лукијан пише:

„...ἀλλὰ καὶ τὸ προοίμιον τῆς Ἰνδικῆς ἤδη συντέτακται, καὶ τὸ τρίτον τάγμα καὶ οἱ Κελτοὶ καὶ Μαύρων μοῖρα ὀλίγη σὺν Κασσίῳ πάντες οὗτοι ἐπεραιώθησαν τὸν Ἰνδὸν ποταμόν”

(*Luc. Quom. Hist. Conscr. 31*)

„...увод у његову индијску историју већ је готов а Трећа легија, Келти и мали одред Мауретанаца, сви прелазе реку Инд са Касијем.”⁵³

Поред легије *III Gallica*, која је од 106. године била стационирана у Рафанаји у Сирији,⁵⁴ Касије је могао да рачуна и на помоћ три додатне легије које су, након Северијановог пораза, пребачене у Кападокију. Легија *I Minervia* је претходно била стационирана у Доњој Германији

⁴⁷ Marc. VIII, 9; Dio. 71.2.

⁴⁸ Fergus Millar, *The Roman Near East. 31 BC – AD 337* (Cambridge-London: Harvard University Press, 1995) 112.

⁴⁹ Luc. Ver. VII, 3-4; Marc. VIII, 12.

⁵⁰ Marc. IX, 1; Eutr. VIII, 32; Aur. Vic. Caes. XVI, 5; Oros. VII, 15.3.

⁵¹ Luc. Quom. Hist. Conscr. 20.

⁵² Luc. Ver. VII. 1-2;

⁵³ Прев. Д. Ацовић.

⁵⁴ J. Farnum, *op. cit.*, 17.

(Бона), *II Adiutrix* у Доњој Панонији (Аквинкум), а *V Macedonica* у Доњој Мезији (Трезмис).⁵⁵

Година 164. је прошла без великих сукоба и искоришћена је за припреме за напад на парћанску територију.⁵⁶ У оквиру тих припрема извршено је и дисциплиновање сиријске војске о којем пише Касијев биограф:

„nec fefellit de se iudicium habitum. nam statim et ad signa nam statim et ad signa edici iussit et programma in parietibus fixit, ut, si quis cinctus inveniretur apud Daphnen, discinctus rediret. arma militum septima die semper respexit, vestimenta etiam et calciamenta et ocreas, delicias omnes de castris summovit iussitque eos hiemem sub pellibus agere nisi corrigerent suos 3 mores; et egissent, nisi honestius vixissent. exercitum septimi diei fuit omnium militum, ita ut et 4 sagittas mitterent et armis luderent. dicebat enim miserum esse, cum exercebantur athletae venatores et gladiatores, non exerceri milites; quibus minor esset. futurus labor, si consuetus esset”

(Avid VI, 1-4)

„А Касије је оправдао очекивања, јер је одмах сазвао збор и издао проглас војсци и окачио обавештења на зидове, да ће свако ко буде откривен да оде у Дафну у својој униформи, бити враћен без ње.⁵⁷ Редовно је једном недељно вршио инспекцију опреме својих војника, чак и њихових одела, сандала и доколеница, и из војног кампа је протерао сву раскалашност и издао наредбу да ће провести зиму у својим шаторима, ако не поправе своје понашање; и заиста би тако и било да се нису почели понашати одговорније. Једном недељно је увео вежбу за све војнике, у којој су користили и стреле и такмичили се у снази. Јер је, говорио је он, срамота да војници не буду тренирани за предстојеће напоре, као атлетичари, борци са зверима и гладијатори да буду, јер ако се војници навикну на тегобе, они ће их касније лакше поднети.”⁵⁸

Римљани су у Месопотамију продрли 165. године, а Касије је са својим трупамa напредовао дуж Еуфрата. Главне борбе су се одвијале код града Дура Еурупос где су Римљани успели да слома парћански отпор.⁵⁹ До краја године Касије је стигао до два града-близаница на Тигру – Селеукије на десној и Ктесифонта на левој обали.⁶⁰ О његовом освајању ова два града и повратку у Сирију Дион Касије пише:

⁵⁵ Ibid. 10, 15, 16, 19.

⁵⁶ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 131.

⁵⁷ Дафна је једно од предграђа Антиохије; прим. прев.

⁵⁸ Прев. С. Вукадиновић.

⁵⁹ Luc. *Quom. Hist. Conscr.* 15; 10; 20; 28,

⁶⁰ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 140.

„καὶ ὃς ἐπίοντα τε τὸν Οὐλόγαϊσον γενναίως ὑπέμεινε, καὶ τέλος ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν συμμάχων καὶ ὀπίσω ἀναχωτήσαντα ἐπεδίωψε, μέχρι τε Σελευκείας καὶ Κτησιφῶντος ἤλασε, καὶ τὴν τε Σελεύκειαν διέφθειρεν ἐμπρήσας, καὶ τὰ τοῦ Οὐλόγαϊσου βασιλεία τὰ ἐν τῇ Κτησιφῶντι κατέσκαψεν. Ἐν γὰρ μὴν τῇ ὑποστροφῇ πλείστους τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ λιμοῦ καὶ νόσου ἀπέβαλεν, ἀπενόστησε δ' ὅμως ἐς τὴν Συρίαν μετὰ τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν”

(Dio. LXXI, 2. 2-4)

„Храбро се супротставио Вологезу и на крају, када је овај остао напуштен од својих савезника и почео да се повлачи, гонио га је све до Селеукије и Ктесифонта, палећи Селеукију ватром и до темеља уништавајући Вологезову палату у Ктесифонту. У повратку је изгубио велики број војника због глади и болести, али се са преживелима вратио у Сирију”.⁶¹

Освајање Селеукије помиње и писац Верове биографије у Царској повести, пишући о томе како је војсковођа, а не савладар Марка Аурелија, био одговоран за ширење епидемије у Римском царству:

„sed hoc non Lucii Veri vitio sed Cassii, a quo contra fidem Seleucia, quae ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. quod quidem inter ceteos etiam Quadratus, belli Pathrici scriptor, incusatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, purgam.”

(Luc. Ver. VIII, 3-4)

„Али за то није крив Луције Вер, него Касије, који је опустошио Селеукију кршећи споразум, након што су наши војници примљени као пријатељи. Овај чин, ипак, многи оправдавају, а међи њима и Квадратије, историчар Парћанских ратова, који становнике Селеукије криви да су први прекршили споразум”.⁶²

Иако појединости споразума који је Касије склопио са становницима Селеукије нису познати, остаје чињеница да је део Римљана сматрао да је он починио вероломство и тиме изазвао гнев богова који су Римљане казнили кугом.⁶³ Куга се, како два века касније пише писац Царске повести, почела ширити из једног златног ковчега који

⁶¹ Прев. О. Тошовић.

⁶² Прев. О. Тошовић.

⁶³ Од тада Римским царством почиње да се шири такозвана „антонинска куга”. Не зна се поуздано о каквој болести је реч, али се сматра да је реч о великим или малим богињама. Међутим, нова истраживања указују на то да није искључено да је реч о истој болести која је средином 14. века опустошила Европу, а чији је изазивач бактерија *Yersinia pestis*, у људској ДНК присутна још од бронзаног доба. Види: Ј. Иденг, *н.д.*, 192-193.

се налазио у Аполоновом храму у Вавилону, а који је отворио један несмотрени војник.⁶⁴ Тиме се прави алузија на мит о Пандори и узрок невоља тражи у трансцендентним силама.

До краја 165. године рат је фактички био завршен, а усхићени Луције Вер, који је августа или септембра понео титулу *Parthicus Maximus*,⁶⁵ правио је планове са Фронтоном о писању званичне историје његовог похода. У једном од писама Вер је своме учитељу давао упутства о томе какву историју жели. Битно је, каже, да се истакне парћанска надмоћ пре његовог доласка. Тим поводом требало је написати концизан увод, попут Тукидидовог описа *Пентакотаемије*. У истом писму Вер је обећао Фронтону да ће му, поред својих коментара, послати и коментаре које ће за њега саставити Марције Вер и Авидије Касије.⁶⁶ Званична историја Парћанског рата, ипак, никада није написана, јер је Фронтон у томе спречила смрт, вероватно 167. године.⁶⁷ Римљани су морали да се задовоље бројним историјским делима лошег квалитета на које се Лукијан жали у свом спису *Како би требало писати историју*.⁶⁸

Фронтон је водио преписку и са Авидијем Касијем. У већ поменутом писму навео је како је трибун из његове легије, Јуније Максим, који је у Рим донео победничке „депеше крунисане ловором”, веома похвално говорио о Касију, истичући његове војничке способности, осећај за прави тренутак у бици, као и заслуге за дисциплиновање сиријске војске. Фронтон се због тога заложио за Максима, додајући да он заслужује Касијеву љубав и покровитељство.⁶⁹

Како сазнајемо са једног натписа из Ефеса,⁷⁰ Јуније Максим је награђен не само војним одликовањима, него и новчаном наградом. На исток се вратио током 166. године и заузео место квестора у провинцији Азији.⁷¹ У мају исте године Касије је, са нешто више од тридесет пет година, постао конзул. Исту магистратуру су нешто пре њега достигла и друга два млада генерала која су се истакла у парћанском

⁶⁴ *Luc. Ver.* VIII, 1-2.

⁶⁵ Dietmar Kienast, Werner Eck, Matthäus Heil, *Römische Kaisertabelle*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2017, 136.

⁶⁶ Fronto, ambr. 436.

⁶⁷ За датум Фронтонове смрти види: Edward Champlin „The Chronology of Fronto”, *Journal of Roman Studies*, Vol.64 (1974), 139.

⁶⁸ Lucian, *Quom. Hist. Conscr.* 15-17.

⁶⁹ Fronto. ambr. 321.

⁷⁰ AE 1972, 576 = 1979, 601.

⁷¹ Geza Alföldy und Helmut Halfmann, „Iunius Maximus und die Victoria Parthica”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 35 (1979), 195-196.

рату – Клаудије Фронтон је био конзул током 165, а Марције Вер током пролећа 166. године.⁷²

Иако су Парћани сломљени још 165. године, Римљани су и следеће године извршили продор на њихову територију. У фрагментима историје Диона Касија сачуван је податак да је Авидије Касије заштитио војнике који су градили мост преко неке реке.⁷³

Мариа Лаура Астарита сматра да се изградња моста и прелазак реке, који је морао уследити, односи баш на 166. годину и да се ради о реци Тигар, а не Еуфрат.⁷⁴ Касије је са легијом *III Gallica* прешао Тигар и продро дубоко у Медију, постојбину древних персијских царева. Тим поводом је Вер за себе узео титулу *Medicus*.⁷⁵ Римљани нису припајали заузете области својој држави, него су се задовољили постављањем гарнизона дуж Хабура, источне притоке Еуфрата.⁷⁶

Клаудије Фронтон и управник Сирије Јулије Вер вратили су се у Италију како би регрутовали две нове легије за предстојеће сукобе на северу. У Италију се вратио и Луције Вер, а победнички трујумф је прослављен 12. октобра 166. године.⁷⁷ Авидије Касије је заменио Јулија Вера на месту управника Сирије, док је Марције Вер постао управник Кападокије. Сваки од њих остао је на тој позицији близу деценије, што је био знак царевог поверења.⁷⁸

Како сазнајемо од Диона Касија, Марко Аурелије је наредио Авидију Касију да преузме управу над целом Азијом,⁷⁹ а на сличан податак наилазимо и код Филострата који пише да је управљао целим Истоком.⁸⁰ Касијеве титуле, сачуване у натписима из периода између 169. и 175. године, не откривају ништа о природи његових овлашћења. У њима се користи уобичајена терминологија. Он се назива *legatus Augusti pro pretore*, или, на грчком, ὁ λαμπρότατος ὑπατικός, што би одговарало латинском *clarissimus consularis*.⁸¹ Авидије Касије је, вероватно, добио *imperium maius* и овлашћења која су превазилазила

⁷² R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 142.

⁷³ Dio LXXI, 2.

⁷⁴ M. L. Astarita, *op.cit.*, 1983, 48-49.

⁷⁵ D. Kienast, W. Eck, M. Heil, *op. cit.*, 136.

⁷⁶ J. Иденг, *н. д.*, 194.

⁷⁷ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 147.

⁷⁸ R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 695.

⁷⁹ Dio. LXXII.1.3: Τὸν μέντοι Κάσιον ὁ Μάρκος τῆς Ἀσίας ἀπάσης ἐπιτροπεύειν ἐκέλευσεν.

⁸⁰ Philostratus, VS. II,1,32. Ἔστι δὲ τις λόγος, ὡς νεώτερα μὲν ὁ τὴν ἐῶαν ἐπιτροπεύων Κάσσιος ἐπὶ τὸν Μάρκον βουλευόι.

⁸¹ F. Millar, *op.cit.*, 116. За титуле види и Bengt Thomasson, *Laterculi Praesidum. Volumen I* (Göteborg: Editiones Radii, 1984), 312 – 313.

уобичајена овлашћења управника Сирије.⁸² Није искључено да је нову улогу добио после Верове смрти 169. године. Један од могућих мотива Марка Аурелија за додељивање широких овлашћења Касију јесте стварање противтеже успешном генералу Клаудију Помпејану који се оженио Веровом удовицом и Марковом сестром Луцилом.⁸³

Касијева улога на Истоку је, по свему судећи, била дефанзивне природе. Од њега се очекивало да, пре свега, одржава мир и обезбеди проток средстава којима би се финансирали Маркови ратови на северу.⁸⁴ Поред успешних офанзивних акција против Маркомана, Квада и Јазига на Дунаву (171–174), које је предводио сам цар, Римљани су у више наврата морали да бране и сопствене територије. Квади и Маркомани су 168. године упали и у саму Италију, где су опсели Аквилеју и разорили Опитегриј (*Opitergium*).⁸⁵ Поред тога, дачко племе Костобоци је, 170. године, продрло све до Грчке и уништило светилиште у Елеусини.⁸⁶

Једини догађај који се може повезати са Касијевим проширеним овлашћењима јесте гушење побуне тзв. букола у Египту 172. године.⁸⁷ Писац *Царске повести* тај догађај само узгредно помиње,⁸⁸ али о њему нешто више сазнајемо од Диона Касија. Буколи су се побунили под вођством извесног свештеника Исидора, који је, по Дионовим речима, по храбрости надмашио све своје савременике. Након што су на превару ухватили једног римског центуриона и на жртву принели његовог пратиоца, буколима је пошло за руком да Римљане поразе у отвореној бици и да озбиљно угрозе саму Александрију. По Дионовом мишљењу, успели би и да је освоје да није било Авидија Касија који је пристигао из Сирије. С обзиром на то да су буколи били веома бројни, није се са њима упуштао у отворену битку, него је искористио традиционалну римску тактику *divide et impera*. Прво је међу њима направио раздор, а онда их је, тако ослабљене, савладао.⁸⁹

⁸² Уп. P. Jarvis, *op. cit.*, 666.

⁸³ R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 695.

⁸⁴ Adam Kemezis, „Avoiding the Eastern Question: Avidius Cassius and the Antonine Succession in Cassius Dio” in: *Cassius Dio the Historian. Methods and Approaches*. (eds.) Jesper Majbom Madsen, Carsten Hjort Lange (Leiden-Boston: Brill, 2021). 210.

⁸⁵ Dio. LXXII, 3; *Amm. Marc.* XXIX, 6.

⁸⁶ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 164-165; *САН XI*, 171-172.

⁸⁷ Буколи, тј. пастири, живели су у делти Нила. Види: A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 174.

⁸⁸ *Marc.* XXI, 2; *Avid.* VI, 7.

⁸⁹ *Dio.* LXXII, 4.

Последице гушења побуне букола у Египту биле су вишеструке. С једне стране, очуван је неопходни мир који је омогућио наставак рата на Дунаву, а, с друге стране, Касијев положај је додатно учвршћен. Како се показало за време избијања побуне, његова локална подршка је пре долазила из великих хеленистичких градова, попут Антиохије и Александрије, а не из градова попут Палмире и Емесе, где су урођеничке културе и језици били заступљенији.⁹⁰

Већ поменуто писмо из Оксирниха, написано у месецу *Pharmouthi* (Φαρμουθί) који одговара априлу, указује да је Касијева побуна избила у пролеће 175. године, највероватније у другој половини марта.⁹¹ Околности побуне веома су нејасне и конфузне. Сви извори се слажу у томе да је одређену улогу имала Маркова жена Фаустина која је због царевог лошег здравственог стања била забринута за себе и судбину свог малолетног сина Комода.⁹² Дион Касије додаје да је она понудила Касију да, ако се нешто догоди Марку, узме царску власт и њу за жену.⁹³

У априлу 175. године Комод је имао само тринаест година, те би у случају смрти Марка Аурелија готово извесно дошло до стварања савета регената. Касије је за Фаустину могао бити погодан ослонац, јер је већ држао контролу над великим делом територије Царства; уживао је велики ауторитет међу војском и генералима, а уз то су били и вршњаци.⁹⁴ Друга алтернатива за регента била је да постане најмоћнији генерал на западу, супруг Маркове ћерке и удовице Луција Вера, Клаудије Помпејан. У случају његовог преузимања власти, Луцила би постала царица, а Фаустинин положај би неминовно ослабио. Познато је да је Луцила учествовала у завери против Комода две године по његовом доласку на власт,⁹⁵ те није искључено да су она и Помпејан и седам година раније имали царске амбиције. Ипак, овакво објашњење крије извесне слабости, те је сумња у верзију о Фаустинином учешћу у завери, коју износи Касијев биограф у *Царској повести*, како ћемо видети, оправдана.⁹⁶

Дион Касије додаје да се Авидије прогласио за цара када је чуо гласине о смрти Марка Аурелија, али да се није повукао када је саз-

⁹⁰ A. Kemezis, *op. cit.*, 211.

⁹¹ Уп. A. Bowman, *op.cit.*, 25.

⁹² *Marc.* XXIV, 6; *Avid.* VII, 1-2.

⁹³ *Dio.* LXXII, 22.

⁹⁴ R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 701.

⁹⁵ *Comm.* IV. 1-3.

⁹⁶ *Avid.* IX-XI.

нао истину (да је цар још увек жив), него је заузео целу територију јужно од планине Таурус.⁹⁷ Иако је имао широку подршку на истоку, Касије је могао да рачуна на највише седам легија – три у Сирији, две у Палестини, једну у Арабији и једну у Египту.⁹⁸ Управник Кападокије Марције Вер је остао лојалан цару. Штавише, управо он му је послао вест о побуни.⁹⁹ Марко Аурелије је, с друге стране, могао да рачуна на укупно двадесет једну легију које су биле стациониране у оним провинцијама Царства које су му остале лојалне. Шеснаест легија је било стационирано на Рајни и Дунаву, док је још пет легија на које је цар могао да рачуна било распоређено у Британији, Шпанији и Нумидији.¹⁰⁰ Када се узме у обзир однос снага који је био 3:1 (двадесет једна наспрам седам легија) у корист Марка Аурелија, чини се да је Касије, уколико није рачунао на неку ширу подршку, свесно ишао у пропаст. Због тога му је Херод Атик послао писмо са само једном поруком: „*Ἡρώδης Κασίω· ἐμάνης*” („Херод Касију: полудео си”).¹⁰¹

Писац *Царске повести* истиче да вест о побуни није много погодила Марка Аурелија.¹⁰² Дион Касије, с друге стране, пише да је цар био толико узнемирен вестима о побуни да је склопио мир са Јазигима, а да пре тога није консултовао Сенат, што је у сличним ситуацијама увек чинио.¹⁰³ Марко Аурелије је био приморан и да одустане од рата са Сарматима и Маркоманима, те да се упути у сусрет Касију.¹⁰⁴ Одустајање од рата на Дунаву и од идеје о стварању нових провинција на варварској територији биле су директне спољнополитичке последице Касијеве побуне.

У тренутку када је од Марција Вера добио вести о побуни, Марко Аурелије се налазио са војском у Сирмијуму, који је од 173. године служио као главна база операција против Квада, Маркомана и Јазига.¹⁰⁵ У почетку је од војника крио вести о побуни, али када је међу њима дошло до комешања и ширења гласина, обратио им се. У уводном делу говора изразио је разочарање због ситуације у којој се нашао, а посебно због чињенице да је побуну подигао његов *најдражи пријатељ*. Додао је да га та вест не би толико погодила да се тицала

⁹⁷ Dio. LXXII, 23.

⁹⁸ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 186.

⁹⁹ Dio. LXXII, 23;

¹⁰⁰ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 188.

¹⁰¹ Philostr. VS II, 1,32. Прев. О. Тошовић.

¹⁰² Marc. XXIV, 8.

¹⁰³ Dio. LXXII, 17.

¹⁰⁴ Marc. XXV, 1

¹⁰⁵ D. Kienast, W. Eck, M. Heil, *op. cit.*, 132.

само њега, а не целе државе. Изјавио је, такође, да би волео да је могуће да позове Касија пред Сенат или војску како би *расправљали о спорним питањима*, те да би му, уколико би то било добро за државу, радо предао врховну власт, само да би се избегао грађански рат. Интерес државе му је, како је рекао, увек био на првом месту, те је због тога, без обзира на болест која му не дозвољава да једе без болова и да спава без тескобе, пролазио кроз све опасности и муке далеко од Италије.¹⁰⁶

У наставку говора Марко Аурелије смирује војнике говорећи им да немају чега да се плаше, јер су у свему супериорни у односу на Киликијце, Сиријце, Јевреје и Египћане који су сачињавали Касијеву војску. Што се тиче Касијевих војничких квалитета, додао је да *један орао није страшан када командује армијом чавки, нити лав када командује армијом ланади*. Уз то, на својој страни имају Марција Вера, који је још успешнији војсковођа од Касија.¹⁰⁷

Марко Аурелије је говор војницима завршио изјавом да се плаши да ће Касије, који је можда и променио мишљење када је сазнао да је цар жив, починити самоубиство, или ће га, пак, убити неко други. То би га лишило, како је рекао, највеће награде коју људско биће може да добије – да опрости човеку који му је нанео зло, да остане пријатељ са оним ко је погазио пријатељство и да остане веран оном ко је починио вероломство. Тиме би желео да покаже свима онима који верују да је тако нешто немогуће да може на ваљан начин да реши овај сукоб и да покаже целом човечанству да постоји добар начин да се реши чак и грађански рат.¹⁰⁸

Не може се са сигурношћу тврдити у коликој мери верзија беседе коју преноси Дион Касије одговара говору цара пред војницима. Историчари се не слажу по питању степена њене веродостојности.¹⁰⁹ Међутим, ако узмемо у обзир да је могао имати прилику да разговара са војницима који су били присутни, није искључено да је пренео основни смисао царевог говора. Ипак, чак иако му је садржај говора био познат, његово прецизно преношење је за Диона Касија било од

¹⁰⁶ Dio. LXXII, 24

¹⁰⁷ Dio. 72. 25. 1-2.

¹⁰⁸ Dio. 72. 26.

¹⁰⁹ Поједини историчари, попут Ронада Сајма, Ентонија Бирлија и Марије Лауре Астарите, не изражавају сумњу у веродостојност царевог говора који преноси Дион Касије; види: R. Syme, „Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality”, 700; A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 187; M. L. Astarita, *op.cit.*, 1983, 95-98; Адам Кемезис га, с друге стране, сматра неверодостојним и посматра га у потпуности као фикцију коју је конструисао Дион Касије. Види: A. Kemezis, *op.cit.*, 201

другоразредне важности, јер је његов циљ био, пре свега, да илуструје позитивни карактер Марка Аурелија.¹¹⁰

Није у потпуности јасно око којих питања се цар и Авидије Касије нису слагали. Познато је да се један део Сената није слагао са наследном политиком Марка Аурелија. Чињеница да је цар Комода одмах по избијању устанка позвао из Рима, те да је он том приликом обукао мушку тогу (*toga virilis*),¹¹¹ упућује на закључак да је један од могућих спорова било наслеђе престола.

Марко Аурелије кроз цео говор истиче важност државе, чије интересе ставља испред својих личних интереса. Дион Касије се на суптилан начин труди да истакне да је главни државни интерес у њеном јединству, па у више наврата истиче да се цар подједнако обраћа и војсци и Сенату. Последња реченица царевог говора, она у којој тврди да „жели свима да покаже да постоји добар начин да се заврши грађански рат”,¹¹² имплицитно је доведена у везу са говором који је Септимије Север одржао пред Сенатом када се нашао у сличној ситуацији 197. године и у којем је показао велику решеност да се на суров начин обрачуна са својим противницима.¹¹³ На тај начин су Марко Аурелије, његова наводна милост коју је показао према својим противницима и „добар начин на који је завршио грађански рат” приказани као позитиван пример који треба да се упоређи са свирепијим околностима у којима су живели Дионови савременици и читаоци.¹¹⁴

Царев највећи страх – да неће моћи опростити Авидију Касију због тога што ће овај извршити самоубиство или бити убијен¹¹⁵ –

¹¹⁰ Клаудија Хорст, која прихвата царев говор који преноси Дион Касије као веродостојан, сматра да је одустајање од насиља, које је цар у говору посебно наглашавао, није само обична парола која је имала за циљ да Марка Аурелија представи у позитивном светлу, него да је реч о истинском царевом уверењу које лежи у сржи његове владарске идеологије. Насиље би се, према уверењу Марка Аурелија, лоше одразило на његову владавину и нарушило његов углед, јер би га изложило оптужби да се понаша као тиранин. Види: Claudia Horst, *Marc Aurel. Philosophie und politische Macht zur Zeit der Zweiten Sophistik* (Stuttgart: Franz Steiner, 2013), 185 -189.

¹¹¹ Dio. LXXII, 22. *Comm.* II, 2; *Toga virilis*, познатија као „тога мушкости”, симболично је представљала пунолетно мушко грађанство и сва права, слободе и одговорности које оно собом носи. Њено облачење је означавало обред прелаза из дечачког у одрасло доба. Очеви су је током празника Либералија традиционално даровали синовима који су напунили 14 година. Види: Fanny Dolansky. *Togam virilem sumere: Coming of Age in the Roman World*, in: J. Edmondson, A. Keith (eds.) *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture*, Toronto-Buffalo-London: Toronto University Press, 2008. 47-71.

¹¹² Dio. LXXII, 26.4.

¹¹³ Dio. LXXVI, 8.4.

¹¹⁴ A. Kemezis, *op. cit.*, 201 – 202.

¹¹⁵ Dio. LXXII, 26.1-3.

остварио се веома брзо. Док се са војском припремао да крене у сусрет узурпатору, цару је донета Касијева глава.¹¹⁶ То су учинила два нижа официра, која су погубила узурпатора – центурион Антоније и један неименовани декурион.¹¹⁷ Цар није ликовео због тог убиства, већ је наредио да се Касијева глава сахрани.¹¹⁸ Из чињенице да је Дион Касије знао име једног од убица наводи на закључак да су они за то примили награду.¹¹⁹

Авидијевим убиством је, како пише Дион Касије, завршен његов сан о царству који је трајао три месеца и шест дана,¹²⁰ а прекинут је тамо где је и започео – у Сирији. На основу индиција које нам пружају извори, Касије се никада није померио из Сирије и никада није дошло до сукоба са трупима Марција Вера стационираним у Кападокији. Концентрација трупа је природно текла споро, али, на основу онога што сазнајемо о Касијевим акцијама, не чини се да је журио да се сукоби са противницима или да заузме територије у Малој Азији, као што су то чинили каснији узурпатори, попут Севера и Нигера.

Сенат је одмах на почетку побуне прогласио Касија за непријатеља и конфисковао његову имовину која је постала државно добро.¹²¹ Цар је од Сената затражио да се уздржи од строгог кажњавања оних људи који су учествовали у побуни,¹²² а према Касијевој деци је показао благонаклоност:

„Filiis Avidii Cassii Antoninus Marcus parte media paterni patrimonii donavit, ita ut filias eius auro argento et gemmis cohonestaret. nam et Alexandriae, filiae Cassii, et genero Drunciano liberam evagandi ubi vellent potestatem dedit. vixeruntque non quasi tyranni pignora sed quasi senatorii ordinis in summa securitate, cum illis etiam in lite obici fortunam propriae vetuisset domus, damnatis aliquibus iniuriarum, qui in eos petulantes fuissent. quos quidem amitae suae marito commendavit.”

(Avid. IX, 2-4)

„Синовима Авидија Касија, Антонин је дао половину имања њиховог оца,¹²³ а његове кћери је чак даривао златом, сребром и драгуљима.

¹¹⁶ Marc. XXV, 2; Avid. VIII, 1.

¹¹⁷ Dio. LXXII, 27. 2.

¹¹⁸ Marc. XXV, 3; Avid. VIII, 1; Dio. LXXII, 28.

¹¹⁹ A. Kemezis, *op. cit.*, 202.

¹²⁰ Dio. LXXII, 27.3.

¹²¹ Marc. XXIV, 9.

¹²² Avid. VIII, 7-8.

¹²³ То је било заиста великодушно, нарочито у поређењу са Хадријановом одредбом која је прописивала да деца наслеђују само дванаестину имовине проscribeваног оца; *Hadr XVII, 3.*

Александрији, Касијевој ћерци и Друнцијану, његовом зету, је дао неограничено допуштење да путују где год желе. И они су живели не као деца узурпатора, већ као припадници сенаторског реда, и у највећој сигурности, што се види и из Маркових наређења да се чак ни тужбом не могу подврћи судбини остатка своје фамилије, и кажњавањем одређених људи који су их увредили на начин као да су увредили њега. Чак их је и ставио под заштиту мужа своје тетке по очевој страни.¹²⁴

Лошије среће је био Мецијан, Касијев таст и бивши учитељ права Марка Аурелија. Њега су у Александрији погубили војници, као и преторијанског префекта којег је Касије поставио.¹²⁵ Живот је изгубило и неколико центуриона, док су становници Антиохије и Александрије, градова који су били Касијев најснажнији ослонац, поштеђени. Грађани Антиохије су само привремено кажњени забраном одржавања игара и одузимањем бројних почести, које су им касније враћене.¹²⁶

Дион Касије посебно истиче цареву благонаклоност према сенаторима који су били повезани са Авидијем Касијем:

„ὅτι ὁ αὐτὸς τῶν βουλευτῶν τινὰ τῶν σὺν τῷ Κασσίῳ οὐτ' ἀπέσφαξεν οὔτε ἔδησεν οὔτε ἐν ἄλλῃ τινὶ φρουρᾷ οὐδένα ἐποίησατο, οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τὸ δικαστήριον αὐτοῦ ἐσήγαγεν, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς καὶ ἄλλο τι ἐγκαλουμένους πρὸς τὴν γερουσίαν ἔπεμψεν, ἡμέραν αὐτοῖς ῥητὴν προθείς. τῶν δ' ἄλλων ὀλίγους πάνυ, ὅσοι καὶ ἔργῳ τι οὐ μόνον τῷ Κασσίῳ συνεπεπράχουσιν ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐκεκακουργήκεσαν, ἐδικαίωσεν. τεκμήριον δὲ ὅτι Φλάουιον Καλούσιον τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντα οὔτε ἐφόνευσεν οὔτε τὴν οὐσίαν ἀφείλετο, ἀλλ' ἐς νῆσον ἀπλῶς ἐνέβαλεν. τὰ δὲ ὑπομνήματα τὰ περὶ αὐτοῦ γενόμενα κατέκαυσεν, ἵνα μὴδ' ὀνειδισμὰ τι ἐξ αὐτῶν σχῇ, καὶ πάντας τοὺς συγγενομένους αὐτῷ ἀφῆκεν.”

(Dio. LXXII, 28. 2-4)

Овај исти цар нити је убио нити затворио нити ставио под стражу никог од сенатора који су били повезани са Касијем. Штави-

¹²⁴ Прев. С. Вукадиновић; уп.: Marc. XXVI, 12.

¹²⁵ Marc. XXV, 4. У науци се још од 19. века води расправа о идентитету овог Мецијана. Једна струја научника сматра да је реч о сину Авидија Касија, на основу читања *filium Cassii* у рукопису *Codex Palatinus Marc. XXV, 4*. Међутим, још је Теодор Момзен, 1857. године, сугерисао да је реч о правописној грешци и предложио, на основу *Vita Cassii*, да се *filium* чита као *fautorem*. Данас преовлађује мишљење да је реч о угледном правнику; види: P. Jarvis, *op.cit.*, 666-676.

¹²⁶ Avid. IX, 1;

ше, он их није довео пред свој суд него их је само послао пред сенат, као да су оптужени за неку другу увреду, и поставио дефинитивни датум за њихово суђење. Што се тиче других, он је погубио само неколицину, која је учинила нека посебна злодела, независно од Касијевог устанка. Доказ о овоме је да он није погубио нити је одузео имовину Флавију Калвизију, намеснику Египта, него га је само затворио на острво. Он је, такође, наредио да се спале сви записи који су направљени о случају овога човека, како му не би стизали приговори из овог извора; и ослободио је све који су били повезани са њим."¹²⁷

Дион Касије ће на другом месту приказати аналогне ситуације из периода после 180. године, у којима ће опрост и помирење бити замењени прогонима и чисткама у којима ће страдати, како појединци, тако и цели градови.¹²⁸ Септимије Север ће, за разлику од Марка Аурелија, користити информације које је добијао како би прогонио супротстављену елиту и из темеља разарао везе на којима је почивао елитни слој друштва. Марково спаљивање кореспонденције, с друге стране, спасава индивидуе, али истовремено умањује и штету која би се нанела јединству елите до којег би неминовно дошло откривањем постојања завађених фракција у оквирима сенаторског staleжа.¹²⁹ Међутим, тим поступком је само привидно залечен симптом болести која ће почети да разара римску државу у годинама које ће уследити после Маркове смрти, јер узрок није отклоњен.

Одлазак Марка Аурелија на исток, у јулу 175. године,¹³⁰ убрзо након Касијеве смрти, упућује на закључак да је цар био свестан да прави узрок кризе лежи у источним провинцијама. На том путу, код места Халала, умрла је Фаустина. Град је преименован у Фаустинополис. Као узроке царичине смрти Дион Касије наводи гихт или самоубиство које је починила како би избегла срамоту. Он додаје да су Марко Аурелије или Марције Вер спалили кореспонденцију која је могла компромитовати царицу и угрозити ауторитет и самога цара.¹³¹ Писац *Царске новести*, с друге стране, пише да је Фаустина била недужна и да је управо она захтевала да Касије буде најстроже кажњен.¹³²

¹²⁷ Прев. О. Тошовић.

¹²⁸ *Dio.* LXXV, 8.4-5.; LXXV, 14;3; LXXVI. 8.4.

¹²⁹ A. Kemezis, *op. cit.*, 202-203.

¹³⁰ A. Birley, *Marcus Aurelius...*, 191.

¹³¹ *Dio.* LXXII, 29.

¹³² *Avid*, XI 1.

Када ближе размотримо Фаустинин положај непосредно пре избијања побуне, за време болести Марка Аурелија, и несигурности у вези с његовим наследником, разумљиви су њени мотиви да се обрати неком поузданом генералу који би могао да заштити њу и њеног малолетног сина. Међутим, тешко је разумети због чега би та личност била управо Авидије Касије, иако су били вршњаци и вероватно су се раније сретали у Риму и касније на Истоку. Касије је држао велике територије под својом контролом, али је његова војна слава, коју је стекао десет година раније, већ почела да бледи. Осим тога, налазио се далеко, чак у Сирији, те је тешко могао физички да заштити Фаустину, која се налазила на Дунаву, или Комода, који је био у Риму, од потенцијалних претендената на престо, попут, на пример, Помпејана. Касије, за разлику од Антонија Пија који је чувао трон за Марка Аурелија, није био човек од преко педесет година и без деце. Био је млађи и имао је бар двојицу синова који би потенцијално могли да угрозе Комодову позицију наследника трона.

На основу свега могли бисмо претпоставити да је извор о Фаустининој улози у побуни Авидија Касија настао касније, после смрти Марка Аурелија, како би се умањио значај и ширина умешаности у заверу сенаторског staleжа из источних провинција, којем је припадао и Дион Касије. Неки од њих су се и после гушења Касијеве побуне могли осећати угрожено, јер су још увек имали шта да изгубе, те је постхумно пребацивање кривице на Фаустину послужило као адекватан параван за скривање сопствене кривице.¹³³

Једна од најбитнијих мера које су уследиле после Касијеве побуне било је доношење закона којим се забрањује да намесник буде пореклом из провинције којом управља.¹³⁴ Страх да би такве ситуације могле довести до нових побуна указује да су у одређеним периферним провинцијама, чије је становништво било незадовољно начином на који је третирано од стране централне власти, постојале извесне тенденције ка децентрализацији и већем степену аутономије.

Провинције које су подржале Авидија Касија имале су разлога за незадовољство.¹³⁵ Биле су исцрпљене ратовима против Парћана,

¹³³ A. Kemezis, *op. cit.*, 209.

¹³⁴ Dio. LXXII, 31.1.

¹³⁵ Тврдња Диона Касија да је Авидије Касије веома брзо остварио контролу над територијама јужно од планине Таурис (Dio. LXXII, 23.2), као и изјава да су у његовој војсци били Киликијци, Сиријци, Јевреји и Египћани (LXXII, 25.1-2) указује на то да је Касија подржавала војска из свих провинција јужно од планине (Dio. LXXII, 23.2.). Чињеница да је цар привремено казнио све грађане Антиохије, а не само елиту, говори да је у Сирији, којом је управљао, Касије уживао ширу подршку становништва (Avid. IX, 1).

погођене кугом и економски ослабљене због финансирања ратова на Дунаву. Услед све већег усмеравања државе и њених ресурса ка северним границама, као и чињенице да цар готово деценију није боравио у источним провинцијама, дошло је до слабљења веза између њих и центра. Марково путовање на исток, 175. године, био је очајнички покушај да се та веза обнови. Због тога је у Александрији, која је била Касијев најснажнији ослонац, оставио своју кћер.¹³⁶ Њено присуство требало је да послужи као опомена, али и као подсећање на царево стално присуство.

Може се закључити да је Авидије Касије, човек из провинције, чија се породица у неколико генерација интегрисала у највише слојеве римског друштва, био успешан војсковођа, а стицајем околности и узурпатор. Његова побуна била је први симптом тешког стања које се његовом смрћу није побољшало, па ће у следећим годинама разарати римски државни организам. Приказ његове побуне у изворима, а посебно начин на који се повлачила веза између царева болести, питања наследства, Фаустине и побуне, осмишљен је како би се потврдио један идеолошки предетерминиран наратив и како би се одржала идеализована слика владавине Марка Аурелија, која је требало да представља контраст са суморним периодом који ће уследити после његове смрти, а који ће Диону Касију из искуства бити добро познат.

Сама чињеница да Дион Касије, као историчар, афирмативно говори о уништавању кореспонденције која би много тога могла открити о правом карактеру Касијеве побуне, указује на идеолошку функцију наратива који пре има за циљ да сакрије суштину проблема, а не да је покаже. Дионову оцену су прихватили и каснији историчари, а посебно писац Авидијеве биографије у *Царској повести*. Иако је реч о једином извору чији је фокус усмерен ка Касију, приказ његове личности и улоге усклађен је са идеализованом сликом владавине цара и филозофа Марка Аурелија.

¹³⁶ *Marc.* XXVI, 3.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Aurelius Victor. *De Caesaribus*. trans. Harold Bird, Liverpool: Liverpool University Press, 1994.

Dio Cassius Cocceianus. *Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία*. trans. Earnest Cary, Herbet Baldwin Foster, William Heinemann, London-New York: Harvard University Press, 1914.

Eutropius. *The Breviarium ab Urbe Condita*. trans. Harold Bird, Liverpool: Liverpool University Press, 2011. Macleod, M. D. (ed.) *Luciani Opera. Tomus II. Libelli 26-43*. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1974.

Macleod, M. D. (ed.) *Luciani Opera. Tomus III. Libelli 44-68*. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1980.

Magie, David, (ed.). *Scriptores Historiae Augustae. Vol. I*. trans. David Magie. London-Cambridge: Harvard University Press, 2018.

Mattingly, Harold. *Coins of the Roman Empire in the British Museum IV. Antoninus Pius to Commodus*, London: British Museum, 1940.

Orosius. *Seven Books of History against the Pagans*, trans. Andrew Fear, Liverpool: Liverpool University Press, 2010.

Литература:

Alföldy, Geza und Halfmann, Helmut. „Iunius Maximus und die Victoria Parthica”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 35 (1979), 195-212

Astarita, Maria Laura. *Avidio Cassio*. Roma: Edizioni di storia e letteratura, 1983.

Birley, Anthony. *Hadrian. The Restless Emperor*. London-New York: Routledge, 2000.

Birley, Anthony. *Marcus Aurelius. A Biography*. London-New York: Routledge, 2000.

Bowersock, Glen. *Greek Sophists in the Roman Empire*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

Bowman, Alan. „A Letter of Avidius Cassius?”, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 60 (1970), 2- 26.

Bowman, Alan, Garnsey, Peter & Rathbone, Dominic (eds.) *The Cambridge Ancient History. Vol. XI. The High Empire, A. D. 70-192*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Brunt, Peter. „The Administrators of Roman Egypt”, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65 (1975), 124 – 147.

Cary, Earnest (ed.). *Dio's Roman History in Nine Volumes. Books 61-70.* transl. Earnest Cary, London-New York: William Heinemann & G. P. Putnam's Sons, 1925.

Cary, Earnest (ed.). *Dio's Roman History in Nine Volumes, Books 71-80, IX.* transl. Earnest Cary. London – Cambridge: William Heinemann LTD & Harvard University Press, 1925.

Cave Wright, Wilmer, (ed). Philostratus & Eunapius (1922). *The Lives of the Sophists.* transl. Wilmer Cave Wright. Londo-New York: William Heinemann & G. P. Putnam's Sons, 1922.

Champlin, Edward. „The Chronology of Fronto”, *Journal of Roman Studies*, Vol. 64 (1974), 136-159.

Cook, Stanley Arthur, Adcock, Frank & Bury, John Bagnell (eds.) *The Cambridge Ancient History. Vol. X: The Augustan Empire, 44 B.C. – A.D. 70,* Cambridge: Cambridge University Press, 1934

Dolansky, Fanny. „*Togam virilem sumere: Coming of Age in the Roman World*”. in: *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture.* (eds.) Jonathan Edmondson, Alison Keith. Toronto- Buffalo-London: University of Toronto Press, 2008, pp. 47-71

Farum, Jerome. *The Positioning of the Roman Imperial Legions.* Oxford: BAR Publishing, 2005

Fronto. *The Complete Works of Marcus Cornelius Fronto.* transl C. Haines Hastings: Delphi Classics, 2018.

Gibon, Edvard. *Opadanje i propast Rimskog carstva.* prev. Gordana Vučićević. Beograd: Novinsko izdavačka ustanova Službeni list SRJ & Dosije 1996.

Grainger, John. *Nerva and the Roman Succession Crisis of AD 96-99.* London-New York: Routledge, 2002.

Groag Edmund and Stein Arthur (eds.). *Prosopographia Imperii Romani. Saec. I. II. III. Pars I.* Berolini & Lipsiae: APVD Walter de Gruyter & Co., 1988. = PIR

Haines, Charles Reginald (ed.). *The Communings with himself of Marcus Aurelius Antoninus Emperor of Rome together with his speeches and sayings.* transl. C.R. Haines. London-New York: William Heinemann & G. P Putnam's Sons, 1916. Horst, Claudia. *Marc Aurel: Philosophie und politische Macht zur Zeit der Zweiten Sophistik.* Stuttgart: Franz Steiner, 2013.

Jameson, Shelagh. „Two Lycian Families”, *Anatolian Studies*, vol. 16 (1966), 125 – 132.

Jarvis, Paul. „Avidius Cassius and Maecianus in the *Historia Augusta*”, *Mnemosyne. A Journal of Classical Studies*, Vol. 68 (2015), 666 – 676.

Kemezis, Adam. „Avoiding the Eastern Question: Avidius Cassius and the Antonine Succession in Cassius Dio” in: *Cassius Dio the Historian. Methods and Approaches*. (eds.) Jesper Majbom Madsen, Carsten Hjort Lange (Leiden-Boston: Brill, 202), 195 – 223.

Kienast, Dietmar, Eck, Werner, Heil, Matthäus. *Römische Kaisertabelle*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2017.

Millar, Fergus. *The Roman Near East. 31 BC – AD 337*. Cambridge – London: Harvard University Press, 1995.

Syme, Ronald. “Avidius Cassius: His Rank, Age, and Quality,” in: *Ronald Syme. Roman Papers V*. ed. Anthony Birley. pp. 689-702. Oxford: Clarendon Press, 1988.

Syme, Ronald. *Emperors and Biography. Studies in the Historia Augusta*. Oxford: The Clarendon Press, 1971.

Thomasson, Bengt. *Laterculi Praesidum. Volumen I*. Göteborg: Editiones Radii, 1984.

Иденг, Јун. *Историја Рима II. Царско доба*. прев. Јелена Лома. Београд: Карпос, 2022.

Мирковић, Мирослава. *Историја Римске државе. Од Ромула 753. године пре Христа до смрти Константина, 337. године нове ере*. Београд: Службени гласник, 2014.

Петковић, Жарко. „Предговор” у: *Царска повест*. Београд: СКЗ, 2009.

Dr. Snežana Vukadinović, Associate Professor
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Novi Sad, Republic of Serbia
E-mail: snezana.vukadinovic@ff.uns.ac.rs

Ognjen Tošović, MA, Research Trainee
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Novi Sad, Republic of Serbia
E-mail: ognjentosovic94@gmail.com

AVIDIUS CASSIUS IN ANCIENT SOURCES

(Summary)

The rule of the Antonine dynasty is depicted by Romans and some modern historians as the golden age of the Roman Empire. The internal harmony during the reign of the first five emperors of that dynasty was disturbed only by the short-lived rebellion of Avidius Cassius, which occurred during the power of the philosopher-emperor Marcus Aurelius. The sources that describe Cassius' rebellion and that give us the most essential information about his life interpreted the rebellion as a coincidence and a misunderstanding, without trying to fathom the deeper socio-political circumstances that could have led to its outbreak. By critically examining the available written and epigraphic sources, we have tried to provide a complete account of the history of Cassius' rise and fall. He was a man from the eastern provinces whose family was integrated into the highest strata of Roman society only in the last two generations. Thanks to his social connections, but above all to his military abilities, which came to the fore during the war against the Parthians, he managed to reach the highest rungs of the Roman hierarchy. He was more than a governor and less than an emperor. He dreamed of being emperor, but that dream, according to Dion Cassius, lasted only three months and six days. The circumstances in which he tried to turn that dream of the Empire into reality were an enigma for both ancient and modern historians, who, reading between the lines, try to penetrate the essence of the events of the seventies of the second century.

KEY WORDS: Avidius Cassius, Marcus Aurelius, rebellion, Dio Cassius, Historia Augusta, Parthian war